

«پیشنهادهای در خصوص حل اختلافات حقوقی شرکت‌های نوپا و استارت‌آپی»

مقدمه: مدیریت اختلافات به روش‌های مناسب

از آنجاکه تیم‌های نوپا، استارت‌آپی و دانش‌بنیان در مراحل اولیه فعالیت کسب‌وکاری خود هستند، اغلب فاقد تجربه حقوقی کافی یا واحد حقوقی هستند، مدیریت هوشمندانه اختلافات قراردادی یکی از مهم‌ترین ابزارهای دفاعی هر شرکت محسوب می‌شود که حل اختلافات قراردادی به روش‌های مناسب سبب محرمانگی مسائل حقوقی شرکت و حفظ خوش نام بودن کسب‌وکار می‌شود و انجام‌شدن به‌موقع حل اختلافات حقوقی سرعت رشد کسب‌وکارها را به ارمغان می‌آورد.

این گزارش باهدف ارائه یک راهنمای عملی و پیشنهادی در خصوص حل اختلافات از جمله؛ میانجیگری، فرآیند قضایی، داوری، و تبیین رویکرد صحیح در انتخاب مرجع حل اختلاف در قراردادهای کلیدی، تدوین شده است تا از حبس منابع شرکت در فرآیندهای طولانی قضایی جلوگیری شود، البته در صورت صدور آرای داوری اشتباه، ممکن است فرآیند قضایی انتخاب بهتر برای حل اختلاف باشد که این امر دقیقاً به انتخاب داور مناسب و دارای شرایط برای آن اختلاف موردنظر برمی‌گردد.

روش‌های حل اختلافات گوناگونی برای تعارضات و یا مسائلی مورد مناقشه در قراردادها وجود دارد که در این گزارش به روش‌های میانجیگری، داوری و مرجع قضایی می‌پردازیم. نکته مهمی وجود دارد که با ایجاد هرگونه اختلاف و یا تعارض در اجرای قرارداد و مسائل و تعهدات آن و پیش از ورود به هر یک از روش‌های اشاره شده، طرفین قرارداد می‌توانند به‌وسیله مذاکرات و گفت‌وگو به حل مسائل و اختلافات قراردادی خود بپردازند و مسائل خود را با مذاکرات حل نمایند تا از ورود به فرآیندهای حل اختلاف که در نهایت شاید همان نتیجه فرایندهای حل اختلاف را دارد، جلوگیری کنند.

۱- داوری، میانجیگری و تعاریف و مقایسه کاربردی با مراجع قضایی

۱.۱ مفاهیم پایه میانجیگری و داوری

- **میانجیگری:** شخصی است بی‌طرف، مستقل و مورداستناد طرفین که برای حل و فصل اختلاف یا تعارض میان دو یا چند طرف، تلاش می‌کند تا با گفت‌وگو، تسهیل ارتباط، و کمک به درک متقابل، طرفین را به توافقی مرضی‌الطرفین برساند.

- **میانجیگری:** فرایندی است غیر دادگاهی، غیر الزام‌آور و داوطلبانه که در آن شخص یا اشخاصی بی‌طرف و مستقل با جلب‌اعتماد طرفین اختلاف، تلاش می‌کنند از طریق گفت‌وگو، تعامل و ترغیب به تفاهم، آنان را به توافقی مسالمت‌آمیز و مرضی‌الطرفین برسانند، بدون آنکه خود تصمیم یا رأی الزام‌آور صادر کنند.

- **داور:** شخصی است که سمت قضائی دولتی ندارد، اما طرفین قرارداد، حل اختلافات بالقوه یا بالفعل خود را با توافق به او ارجاع داده‌اند تا فصل خصومت نموده و رأی دهد.

- **داوری:** شیوه‌ای توافقی برای حل اختلاف است که به‌جای مراجعه به دادگاه، حل و فصل موضوع به شخص یا اشخاص ثالث واگذار می‌شود.

۱.۲ مقایسه کاربردی: میانجیگری و داوری در مقابل مراجع قضایی (مزایا و ریسک‌ها)

- **مزایای اصلی میانجیگری:** میانجی‌گری روشی سریع، کم‌هزینه و انعطاف‌پذیر برای حل اختلاف است که با حفظ محرمانگی و تکیه بر گفت‌وگو، به طرفین امکان می‌دهد بدون تشریفات قضایی به توافقی مرضی‌الطرفین برسند. در روابط تجاری و کاری موجب حفظ تعامل و اعتماد میان طرفین می‌شود، رضایت بیشتری نسبت به رأی تحمیلی دادگاه ایجاد می‌کند و در نهایت، با کاهش حجم دعاوی، به کارآمدی نظام قضایی نیز کمک می‌نماید.

-**معایب و ریسک‌های میانجیگری:** باوجود مزایای فراوان، میانجی‌گری از ضمانت اجرای الزام‌آور برخوردار نیست و موفقیت آن کاملاً به اراده و همکاری طرفین وابسته است. در مواردی که تعادل قدرت میان طرفین وجود ندارد یا یکی از آنان حسن‌نیت ندارد، ممکن است نتیجه‌ای عادلانه حاصل نشود. همچنین نبود چارچوب قانونی شفاف در برخی حوزه‌ها، خطر جانب‌داری میانجی‌گر و محدودیت قابلیت اجرا در دعاوی خاص از جمله معایب و کاستی‌های این نهاد به‌شمار می‌رود.

-**مزایای اصلی داوری:** داوری دارای نقاط قوت مهمی برای کسب‌وکارهای در حال رشد است مثل؛ سرعت بالا و امکان تعیین مدت مشخص برای فرآیند، حفظ کامل محرمانگی (که برای اسرار تجاری حیاتی است)، و امکان انتخاب داور متخصص در حوزه فنی یا مالی که درک بهتری از موضوع دارد.

-**معایب و ریسک‌های داوری:** بزرگ‌ترین ریسک داوری آن است که داور ممکن است رأی اشتباه یا مغایر با قوانین صادر کند. در این صورت، شرکت مجبور است به دادگاه مراجعه کرده و فرآیند طولانی ابطال رأی را طی کند؛ این فرآیند دومرحله‌ای (داوری + دادگاه ابطال رأی) مزیت سرعت داوری را از بین می‌برد و هزینه و زمان زیادی را هدر می‌دهد. همچنین، حق الزحمه داوری معمولاً باید در ابتدای کار توسط طرفین تأمین شود.

-**مزایای اصلی مراجع قضایی:** رسیدگی و اجرای رأی در دادگاه‌ها از طریق یک ساختار رسمی و عمومی صورت می‌گیرد و اجرای رأی پس از قطعیت از طریق قوه قضائیه آسان‌تر است.

-**معایب مراجع قضایی:** دادگاه‌ها معمولاً با طولانی‌بودن فرآیند رسیدگی مواجه هستند که می‌تواند منابع شرکت را برای مدت طولانی مسدود کند. رسیدگی‌ها علنی بوده و فاقد محرمانگی لازم برای استارت‌آپ‌ها هستند (افشای دعاوی در فضای رسانه‌ها و یا پلتفرم‌های اجتماعی) و احتمال کمبود تخصص کافی قاضی در موضوعات بسیار فنی وجود دارد.

۱.۳ انواع توافق‌ها

توافق میانجیگری

طرفین برای ارجاع به میانجیگری می‌توانند در زمان انعقاد قرارداد، شرط میانجیگری را ضمن متن اصلی قرارداد درج کنند. همچنین پس از بروز اختلاف، می‌توانند اقدام به انتخاب میانجیگر برای حل اختلافات خود کنند.

توافق داوری

طرفین برای ارجاع به داوری می‌توانند در زمان انعقاد قرارداد، شرط داوری را ضمن متن اصلی قرارداد درج کنند، یا آن را در قالب یک قرارداد مستقل تعریف نمایند. همچنین پس از بروز اختلاف، می‌توانند اقدام به انعقاد موافقت‌نامه داوری نمایند.

۲- پیشنهادهایی برای شرط حل اختلاف (رویکرد کاربردی)

تیم‌های اجرایی استارت‌آپی که اغلب فاقد تجربه حقوقی هستند، باید مرجع حل اختلاف را بر اساس اهمیت و ماهیت تخصصی قرارداد انتخاب نمایند که پیشنهاد می‌شود در هنگام اختلافات قراردادی در خصوص هریک از مفاد قراردادها، از یک نفر متخصص حقوقی مشورت بگیرند.

۲.۱ گام اول و ضروری: گنجاندن شرط مذاکره حضوری برای حل اختلافات قراردادی

پیشنهاد می‌شود در کلیه قراردادها، شرط حل اختلاف با مرحله اجباری مذاکره حضوری آغاز شود:

تعهد به مذاکره در قرارداد قید شود که در خصوص کلیه اختلافات (از جمله تعهدات اصلی، فسخ، یا نقض تعهدات)، طرفین ظرف مهلت کوتاهی (مثلاً ۱۰ تا ۱۵ روز) پس از اعلام اختلاف، متعهد به برگزاری مذاکره حضوری هستند.

صورت جلسه الزامی است و تأکید شود که شرح مذاکرات باید صورت جلسه و توسط نمایندگان طرفین امضا شود تا در صورت ارجاع نهایی به داور یا دادگاه، بتوان به آن استناد کرد و سعی کنید در صورت جلسه اگر تعهدی را می پذیرید آن را به حداقل ممکن کاسته و تعدیل نمایید و حتی الامکان کلیه موارد موضوع جلسه را ذکر کنید و حتماً صورت جلسه جمع بندی و تصمیم قطعی و نهایی داشته باشد تا بعداً درگیر ابهامات احتمالی مذاکراتی و سوءبرداشت های مختلف چه از جانب شرکت خودتان و چه شرکت طرف قراردادتان نشوید.

۲.۲ قراردادهای تخصصی و فنی (توصیه به داور متخصص)

در قراردادهایی که ماهیت فنی، تخصصی و پیچیده ای دارند، مانند توافق نامه های سهام داری (SHA) بین بنیان گذاران، قراردادهای توسعه محصول و نرم افزار، یا قراردادهای انتقال و لایسنسینگ فناوری، توصیه می شود انتخاب داور با ذکر نام صورت گیرد و در شرط داور ذکر نکنید که بعداً داور مرضی الطرفین انتخاب می کنید.

پیشنهاد: بهتر است نام یک فرد متخصص و مناسب (مانند یک حقوق دان باتجربه در امور استارت آپی یا فردی که تسلط فنی دارد) را به عنوان داور مرضی الطرفین در قرارداد ذکر کنید البته می توانید از مؤسسات حقوقی داور معتبر نیز استفاده کنید یا اینکه اگر شخص مورد اعتماد بین شرکت شما و طرف مقابلتان وجود دارد، آن شخص که می تواند حقیقی یا حقوقی باشد را به عنوان داور انتخاب نمایید. همچنین در خصوص شرایط داور اگر تفاهم خاصی ندارید، در شرط داور بنویسید که کلیه شرایط داور و ابلاغ های آن، مطابق قانون آیین دادرسی مدنی است.

دلیل تصمیم گیری: ماهیت این اختلافات نیازمند درک عمیق از مدل کسب و کار یا جزئیات فنی است و داور متخصص می تواند با سرعت و دقت بیشتری حکم صادر کند و با درک درست از مسائل موضوع کسب و کار و یا تعهدات قراردادی، رأی داور مناسب تری صادر می کند.

۲.۳ قراردادهای جذب سرمایه و مالی (توصیه به نهاد داور معتبر)

در قراردادهای مربوط به جذب سرمایه، مانند قراردادهای سرمایه گذاری یا قراردادهای مشارکت با سرمایه گذاران، توصیه می شود ارجاع به مؤسسات داور صورت گیرد.

پیشنهاد: حل اختلاف به نهادهای داور معتبر، نظیر مرکز داور اتاق بازرگانی تهران یا ایران یا مرکز منطقه ای داور تهران، ارجاع شود. دلیل تصمیم گیری: این نهادها ساختار مدون و حرفه ای دارند و از اعتبار بالاتری نزد سرمایه گذاران برخوردارند و امکان انتخاب داوران متخصص در امور مالی و سرمایه گذاری را فراهم می کنند.

۲.۴ قراردادهای خرید و فروش عمومی (توصیه به مراجع قضایی)

در معاملات ساده و غیر تخصصی که پیچیدگی فنی یا مالی خاصی ندارند، مانند قراردادهای خرید تجهیزات عمومی یا اجاره دفتر، توصیه می شود ارجاع به دادگاه ها صورت گیرد.

پیشنهاد: حل اختلاف از طریق مراجع قضایی ذی صلاح صورت گیرد.

دلیل تصمیم گیری: در این موارد، ارجاع به دادگاه به دلیل سهولت در اجرای رأی و هزینه های کمتر، کارآمدتر است. پیشنهاد می شود از درج شرط داور در این نوع قراردادها پرهیز شود.

۳- ملاحظات کلیدی در خصوص داور و اجرای رأی (نکات فنی)

برای تیم های اجرایی، ضروری است که هنگام تنظیم قرارداد، از اعتبار شرط داور و رأی صادره مطمئن باشند:

۳.۱ شرایط و محدودیت های قانونی داور

اهلیت (صلاحیت و قابلیت) ضروری است: داور باید بالغ، عاقل و رشید باشد و اهلیت قانونی داور را داشته باشد.

ممنوعیت های شغلی: قضات شاغل و کارمندان اداری محاکم قضایی نمی توانند به عنوان داور انتخاب شوند.

منع تعارض منافع: کسی که به هر نحوی در دعوا ذی‌نفع است یا با یکی از طرفین قرابت نزدیک دارد، نمی‌تواند بدون توافق خاص طرفین به داوری تعیین شود، البته خلاف این قاعده می‌توانید داور تعیین کنید یعنی شخصی با وجود داشتن منافع نسبت به هر یک از طرفین، داوری تعیین شود.

۳.۲ لزوم تعیین مدت داوری

حتماً زمان تعیین شود: داوری باید مدت مشخصی داشته‌باشد.

عواقب عدم تعیین مدت: اگر در قرارداد، موضوع داوری مشخص شده باشد؛ اما مدت تعیین نشود، سبب بطلان شرط داوری می‌گردد.

مهلت پیش‌فرض: در صورت سکوت طرفین و ارجاع شرایط و ضوابط داوری به قانون آیین دادرسی مدنی، مدت قانونی ۳ ماه برای داوری در نظر گرفته می‌شود و در صورت نیاز و تأیید طرفین قابل تمدید است.

۳.۳ فرآیند و الزام‌آور بودن رأی

اولویت با داوری: اگر شرط داوری در قرارداد وجود داشته باشد، طرفین باید ابتدا به داوری مراجعه کنند و در صورت مراجعه به دادگاه، دادگاه قرار رد دعوا صادر می‌کند.

الزام‌آور بودن: رأی داور برای طرفین الزام‌آور و لازم‌الاجراست.

اجرای رأی: اگر طرف محکوم ظرف ۲۰ روز از ابلاغ رأی آن را اجرا نکند، طرف ذی‌نفع حق دارد از دادگاه صالح تقاضای صدور اجرائیه نماید.

۳.۴ موارد قابل ابطال رأی داوری

رأی داور در موارد زیر قابل ابطال بوده و قابلیت اجرا ندارد؛ لذا تیم‌های اجرایی شرکت‌ها باید حواسشان به این نکات باشد:

۱- مخالف با قوانین اصلی (موجد حق) باشد.

۲- داور خارج از موضوع داوری رأی صادر کرده باشد.

۳- رأی داور پس از انقضای مدت داوری صادر و تسلیم شده باشد.

۴- قرارداد رجوع به داوری بی‌اعتبار بوده باشد. (منظور همان قراردادی است که در آن داور شرط شده و قرارداد به علل ارادی و یا قانونی معتبر نباشد و به عبارت دیگر فسخ یا منفسخ شده‌اند)

نتیجه‌گیری و جمع‌بندی

برای تیم‌های استارت‌آپی، آغاز فرآیند حل اختلاف با مذاکرات جدی و صورت‌جلسه شده و سپس انتخاب آگاهانه مرجع تخصصی (داور متخصص برای مسائل فنی و نهاد داوری برای مسائل مالی) یک ابزار دفاعی مهم است. این رویکرد نه تنها به حفظ محرمانگی و سرعت کمک می‌کند، بلکه شرکت را در برابر ریسک از دست دادن زمان در فرآیند ابطال رأی داوری و جلوگیری از سایر زیان‌های احتمالی از جمله هزینه‌های دادرسی و حق‌الوکاله وکیل یا مشاوره‌های حقوقی تخصصی محافظت می‌نماید.

واحد حقوقی شرکت توسعه کارآفرینی بهمن